بسم الله الرحمن الرحیم

بررسی سیاست‌های تجاری حمایتی ترکیه

و آثار آن بر دسترسی کالاهای ایرانی به بازار این کشور

اداره مدیترانه

آبان ماه ۱۴۰۵

خلاصه مدیریتی

بازار ترکیه برای کالاهای ایرانی هم‌زمان عرصه محدودیت و فرصت است. این کشور در سال ۲۰۲۶ ضمن اعمال تدابیر حمایتی برای برخی محصولات، با تعلیق تعرفه‌ها، سهمیه‌های وارداتی و رژیم پردازش داخلی، تأمین نهاده‌های صنایع خود را تسهیل کرده است. شمول این محدودیت‌ها و تسهیلات به نوع کالا و شرایط قانونی ورود بستگی دارد.

بر اساس آمار مؤسسه آمار ترکیه(TÜİK) ، تجارت کالایی ثبت‌شده دو کشور در نه‌ماهه نخست سال ۲۰۲۶، **بدون احتساب صادرات گاز طبیعی ایران، حدود ۵،۲۵۹ میلیارد دلار** بوده که ۲،۵۹۹ میلیارد دلار آن به واردات ترکیه از ایران اختصاص داشته است. **مس، آلومینیوم و روی و مصنوعات آنها با سهم مجموع ۶۹،۲ درصد، بخش عمده صادرات ثبت‌شده ایران به ترکیه را تشکیل می‌دهند.** این تمرکز، اهمیت تقاضای صنایع مصرف‌کننده فلزات و تحولات مقررات وارداتی ترکیه را برای پایداری صادرات ایران نشان می‌دهد.

ترکیه برای برخی انواع پلی‌استایرن با مبدأ ایران حقوق ضددامپینگ ۱۱،۳ درصدی و برای انواع مشخصی از شیشه تخت در دوره جاری حقوق ۳۵ دلار به‌ازای هر تن پیش‌بینی کرده است. رزین PET نیز مشمول اقدام حفاظتی عمومی با امکان معافیت سهمیه‌ای مشروط برای ایران است. افزون بر حقوق ورودی، الزامات فنی TAREKS، نظارت وارداتی و ثبت مواد شیمیایی KKDİK می‌توانند بر ورود برخی کالاها اثر بگذارند.

فاصله میان ترکیب صادرات ایران و امتیازات موافقت‌نامه تجارت ترجیحی، یافته دیگر گزارش است: امتیازات ترکیه عمدتاً ناظر بر محصولات کشاورزی است، درحالی‌که بخش غالب صادرات ثبت‌شده ایران ماهیت صنعتی دارد. توسعه صادرات مستلزم رویکرد کالامحور، پیگیری موانع مشخص، مقایسه شرایط رقبا و استفاده هدفمند از نیازهای صنعتی ترکیه است.

مقدمه

سیاست تجاری کشورها از ابزارهای اصلی تنظیم روابط اقتصادی خارجی، حمایت از تولید و مدیریت رقابت در بازارهای ملی است. تغییر زنجیره‌های تأمین و افزایش رقابت صنعتی، اهمیت ابزارهای تعرفه‌ای، اقدامات دفاع تجاری و مقررات فنی را در مناسبات اقتصادی کشورها افزایش داده است.

ترکیه، به‌عنوان یکی از اقتصادهای صنعتی منطقه و از شرکای مهم ایران، سیاست وارداتی خود را در پیوند با نیازهای تولید داخلی، تعهدات تجاری و ارتباط گسترده با بازار اروپا تنظیم می‌کند. شناخت این چارچوب برای بررسی شرایط حضور کالاهای ایرانی در بازار ترکیه و تعیین موضوعات قابل پیگیری در روابط اقتصادی دوجانبه اهمیت دارد.

گزارش حاضر، تحولات مقررات وارداتی ترکیه در سال ۲۰۲۶ و آثار آن بر دسترسی کالاهای ایرانی را در چارچوب حقوق گمرکی، اقدامات دفاع تجاری، مقررات فنی و ترتیبات ترجیحی بررسی می‌کند و محورهای قابل پیگیری در همکاری‌های اقتصادی دو کشور را مشخص می‌سازد.

۱. وضعیت تجارت ایران و ترکیه در سال ۲۰۲۶

بر اساس داده‌های TÜİK، تجارت کالایی مستقیم ثبت‌شده در ژانویه تا سپتامبر ۲۰۲۶ به ۵،۲۵۹ میلیارد دلار رسید: ۲،۵۹۹ میلیارد دلار واردات ترکیه از ایران و ۲،۶۶۰ میلیارد دلار صادرات ترکیه به ایران. اختلاف دو جریان حدود ۶۱ میلیون دلار است. رقم ۵،۵۵۱ میلیارددلاری کل سال ۲۰۲۵ به دلیل ناهمسانی دوره زمانی، مبنای مقایسه رشد با نه‌ماهه ۲۰۲۶ نیست.

آمار گمرک ایران دامنه متفاوتی دارد. تجارت ثبت‌شده با طرف معامله ترکیه در سال ۱۴۰۴ حدود ۱۵،۷ میلیارد دلار، شامل ۶،۵۵ میلیارد دلار صادرات و ۹،۱۵ میلیارد دلار واردات، بوده است. در نیمه نخست ۱۴۰۵ نیز تجارت به ۷،۹۱۴ میلیارد دلار رسید؛ صادرات ۴،۲۸۴ میلیارد دلار و واردات ۳،۶۳۰ میلیارد دلار ثبت شد که نسبت به دوره مشابه ۱۰،۳ درصد افزایش نشان می‌دهد. تفاوت مبدأ و مقصد با کشور طرف معامله، دوره‌های آماری، ارزش‌گذاری، واسطه‌گری تجاری و انعکاس‌نیافتن کامل گاز خط لوله در فایل کالایی مورد بررسی، مقایسه مستقیم دو مجموعه را محدود می‌کند. در این گزارش TÜİK مبنای تحلیل ترکیب کالایی است.

۱ـ۱. ترکیب صادرات ایران به ترکیه

در نه‌ماهه نخست ۲۰۲۶، ارزش واردات ترکیه از ایران در گروه مس و مصنوعات آن ۸۰۷ میلیون دلار (۳۱،۱ درصد)، آلومینیوم و مصنوعات آن ۷۵۲،۷ میلیون دلار (۲۹ درصد) و روی و مصنوعات آن ۲۳۷،۹ میلیون دلار (۹،۲ درصد) بوده است. سهم مجموع این سه گروه ۶۹،۲ درصد است. پس از آنها، پلاستیک و مصنوعات (۱۵۸،۹ میلیون دلار؛ ۶،۱ درصد)، میوه و خشکبار (۱۴۱ میلیون دلار؛ ۵،۴ درصد)، آهن و فولاد (۱۳۳،۳ میلیون دلار؛ ۵،۱ درصد)، سوخت‌ها و فرآورده‌های معدنی مندرج در فایل (۶۸،۹ میلیون دلار؛ ۲،۷ درصد)، فرآورده‌های میوه و سبزی (۴۵،۱ میلیون دلار؛ ۱،۷ درصد) و شیشه و مصنوعات آن (۲۵،۶ میلیون دلار؛ یک درصد) قرار دارند.

این ارقام در سطح فصل دورقمی تعرفه‌اند، نه محصول مشخص. برای ارزیابی محدودیت‌ها باید میان مواد اولیه موردنیاز صنایع ترکیه و کالاهای نهایی رقیب تولید داخل، همچنین میان انواع شمش، نیمه‌ساخته و مصنوعات، تفکیک شود.

۲. تغییرات رژیم واردات و ابزارهای تسهیل در سال ۲۰۲۶

۲ـ۱. تعرفه پایه، حقوق اضافی و قواعد مبدأ

تصمیم‌های شماره ۱۰۷۹۰ و ۱۰۷۹۱ در ۳۱ دسامبر ۲۰۲۵ منتشر و از ابتدای ۲۰۲۶ اجرا شدند. هزینه ورود کالا بسته به ردیف تعرفه و مبدأ ممکن است علاوه بر تعرفه پایه، شامل حقوق گمرکی اضافی و حقوق ضددامپینگ یا حفاظتی باشد. تصمیم تجمیعی شماره ۳۳۵۱ درباره حقوق اضافی، با نسخه منتشرشده در ۲۵ سپتامبر ۲۰۲۶، برای برخی مصارف نهایی، سهمیه‌ها و معافیت‌های گمرکی استثناهایی پیش‌بینی کرده است. گواهی گردش A.TR نیز برای کالای دارای مبدأ غیراروپایی، به‌تنهایی منشأ اروپایی آن را اثبات نمی‌کند. این اجزا باید جداگانه بررسی شوند.

برای تشخیص وضعیت هر کالا ابتدا باید کد ۱۲رقمی تعرفه ترکیه (GTİP) و شرح قانونی آن تعیین شود؛ سپس تعرفه عادی، حقوق اضافی، تدابیر دفاع تجاری، قواعد مبدأ و معافیت‌های احتمالی جداگانه بررسی شوند. گواهی گردش یا برخورداری از ترجیح تعرفه‌ای، لزوماً به معنای معافیت از سایر مقررات نیست.

۲ـ۲. تعلیق تعرفه و سهمیه‌های نهاده صنعتی

وزارت تجارت ترکیه در آغاز سال ۲۰۲۶ از سهمیه تعرفه‌ای برای ۳۵ قلم صنعتی خبر داد. نظام تعلیق تعرفه (Sistemi Alma Askıya) برای نهاده‌هایی که در ترکیه و اتحادیه اروپا تولید نمی‌شوند یا تولیدشان کافی نیست، به‌ترتیب امکان تعلیق حقوق یا تخصیص سهمیه را فراهم می‌کند. براساس اطلاعیه ۲ ژانویه ۲۰۲۶، کالاهای مصرفی نهایی، اقلام کشاورزی و محصولات آهن و فولاد و زغال‌سنگ در چارچوب توافق مربوط با اتحادیه اروپا خارج از دامنه این نظام‌اند.

درخواست تعلیق یا سهمیه را بنگاه مصرف‌کننده مستقر در ترکیه با مدارک فنی و ظرفیت تولید مطرح می‌کند. استفاده از این تسهیلات برای محصولات ایرانی به انطباق با شرح کالا در فهرست شماره V رژیم واردات یا مصوبات مربوط و توان خریدار ترک در استفاده از سهمیه بستگی دارد. تصمیم‌های شماره ۱۰۷۹۲، ۱۰۷۹۳ و ۱۰۷۹۴ و ابلاغیه‌های اجرایی ۲۰۲۶ از مستندات این بخش‌اند؛ از عنوان کلی «مواد صنعتی» نمی‌توان شمول همه فلزات یا پلیمرها را نتیجه گرفت.

۲ـ۳. رژیم پردازش داخلی

رژیم پردازش داخلی (DİR) برای واردات نهاده‌های موردنیاز تولید کالای صادراتی به کار می‌رود. طبق توضیح وزارت تجارت ترکیه در ۱۷ آوریل ۲۰۲۶، در روش معافیت مشروط، مالیات‌های وارداتی در برابر تضمین تعلیق می‌شود و در روش استرداد، حقوق پرداختی پس از صادرات محصول فرآوری‌شده و تحقق شرایط قانونی بازگردانده می‌شود. استفاده از این رژیم مستلزم مجوز، ارتباط نهاده با محصول صادراتی و ایفای تعهد صادراتی است.

رژیم پردازش داخلی با تعلیق تعرفه تفاوت دارد: اولی به تولید برای صادرات و ایفای تعهدات آن وابسته است، درحالی‌که دومی به فهرست نهاده‌های مشمول و شرایط نیاز صنعتی ارتباط دارد. ازاین‌رو، نوع مصرف نهاده و وضعیت مجوز خریدار ترک باید پیش از حمل مشخص شود.

۳. اقدامات حمایتی تجاری مرتبط با کالاهای ایرانی

در بررسی اقدامات حمایتی تجاری، تفکیک تدابیر مرتبط با مبدأ ایران از اقدامات عمومی و نیز تمایز تصمیم لازم‌الاجرا از تحقیق در جریان ضروری است. شمول هر اقدام به کد GTİP، شرح قانونی کالا، تاریخ اجرا و استثناهای مقرر بستگی دارد.

۳ـ۱. پلی‌استایرن با مبدأ ایران

ترکیه از سال ۲۰۱۸ برای برخی انواع پلی‌استایرن ایرانی حقوق ضددامپینگ اعمال کرده است. مطابق ابلاغیه ۱۳/۲۰۲۵، در ژوئن ۲۰۲۵ استمرار اقدام برای ردیف ۳۹۰۳.۱۹ با نرخ ۱۱٫۳ درصد ارزش **CIF** تأیید شد. رقم ۱۵۸٫۹ میلیون دلار مربوط به کل واردات فصل پلاستیک از ایران در نه‌ماهه ۲۰۲۶ است و نباید با ارزش کالای مشمول این پرونده یکسان گرفته شود.

۳ـ۲. شیشه تخت

برای برخی انواع شیشه تخت، در پرونده شماره ۳/۲۰۲۵ حقوق دوره‌ای ۳۶ دلار به‌ازای هر تن از ۱۲ دسامبر ۲۰۲۴ تا ۱۱ دسامبر ۲۰۲۵، ۳۵ دلار از ۱۲ دسامبر ۲۰۲۵ تا ۱۱ دسامبر ۲۰۲۶ و ۳۴ دلار از ۱۲ دسامبر ۲۰۲۶ تا ۱۱ دسامبر ۲۰۲۷ ذکر شده است. ارزش ۲۵٫۶ میلیون دلاری واردات ترکیه از ایران در کل فصل شیشه و مصنوعات، ارزش دقیق شیشه تخت مشمول نیست؛ شمول کالا به متن مصوبه وابسته است.

۳ـ۳. رزین PET

برای رزین PET با ردیف ۳۹۰۷.۶۱.۰۰.۰۰.۰۰، در پرونده حفاظتی عمومی ۴/۲۰۲۶ و تصمیم شماره ۱۱۵۰۹، حقوق ۱۲۰ دلار به‌ازای هر تن از ۱۹ ژوئیه ۲۰۲۶ مقرر شده است. ایران از امکان معافیت سهمیه‌ای مشروط برخوردار است؛ سقف دوره نخست ۱۲٬۰۴۱ تن و سقف استفاده هر کشور ۴٬۰۱۴ تن اعلام شده است. برخورداری از معافیت به ظرفیت باقی‌مانده سهمیه و احراز شرایط قانونی وابسته است.

این اقدام، به دلیل ماهیت عمومی آن، نباید با محدودیت اختصاصی علیه ایران توصیف شود. همچنین رزین PET مورد اشاره با «چیپس PET» موضوع پرونده جداگانه ۷/۲۰۲۳ و تحقیق تمدید ۵/۲۰۲۶ لزوماً از حیث کد و دامنه قانونی منطبق نیست. تشخیص عملی باید با مقایسه مشخصات فنی و شرح مصوبات صورت گیرد؛ در غیر این صورت، خطر محاسبه نادرست حقوق و معافیت یک محموله وجود دارد.

۳ـ٤. الیاف پلی‌استر با مبدأ ایران

پرونده شماره ۵/۲۰۲۳ و تصمیم شماره ۷۶۱۵ به برخی الیاف پلی‌استر با مبدأ ایران مربوط است. نرخ ۱۶ درصدی تا ۲۰ سپتامبر ۲۰۲۶ ذکر شده، اما استمرار آن پس از این تاریخ در مستندات موجود احراز نشده است. پرونده عمومی ۶/۲۰۲۴ جداگانه است و شمول یا هم‌پوشانی احتمالی آنها به بررسی تصمیم نافذ نیاز دارد.

۳ـ۵. سایر اقدامات عمومی و تحقیقات در جریان

در فهرست اقدامات عمومی، نخ نایلون (۵/۲۰۲۵)، گلوله‌های آسیاب صنعتی (۶/۲۰۲۵)، اتیل‌استات (۴/۲۰۲۵)، برخی کاغذها (۱/۲۰۲۴)، مفتول فولادی Filmaşin (۶/۲۰۲۳)، مسواک (۴/۲۰۲۳) و چیپس PET (۷/۲۰۲۳) درج شده‌اند. شمول هر یک به شرح قانونی همان مصوبه بستگی دارد. چیپس PET با رزین PET در ردیف ۳۹۰۷.۶۱ یکسان نیست.

در سال ۲۰۲۶ تحقیقات مربوط به تمدید اقدام مفتول فولادی (ابلاغیه ۶/۲۰۲۶) و چیپس PET (۵/۲۰۲۶)، همچنین تحقیقات انواع مقوا (۳/۲۰۲۶) و اسید ترفتالیک یا PTA (۲/۲۰۲۶)، در فهرست وزارت تجارت ترکیه ثبت شده‌اند. آغاز تحقیق به معنای وضع حقوق جدید نیست؛ مبنای اعمال حقوق، تصمیم نهایی لازم‌الاجرا است. فهرست پرونده‌های منتخب در پیوست ارائه شده و جایگزین بررسی کامل مقررات حقوق گمرکی اضافی و نظارت وارداتی نیست.

آغاز تحقیق، ارائه مستندات و صدور تصمیم نهایی مراحل متفاوتی هستند. در پرونده‌های مفتول فولادی، چیپس PET، اسید ترفتالیک و مقوا، تنها تصمیم لازم‌الاجرا ملاک اعمال حقوق است؛ مرحله رسیدگی و مهلت ارائه نظر ذی‌نفعان نیز باید پایش شود.

۳ـ۶. جایگاه مس، آلومینیوم و روی

گروه‌های مس (فصل ۷۴)، آلومینیوم (۷۶) و روی (۷۹) با سهم مجموع ۶۹٫۲ درصد، اولویت بررسی کالایی هستند. شرایط ورود فلز تصفیه‌شده، شمش، نیمه‌ساخته و مصنوع نهایی می‌تواند از نظر تعرفه، استاندارد، معافیت و مصرف نهایی متفاوت باشد. در صنایع کابل و تجهیزات برقی، قطعه‌سازی خودرو، ماشین‌آلات و بسته‌بندی نیز نقش هر ماده به‌عنوان نهاده تولید یا محصول رقیب تعیین‌کننده است. بنابراین برای کل هر فصل نمی‌توان نرخ یا معافیت واحدی اعلام کرد.

در این سه گروه، جایگاه کالا در زنجیره تولید ترکیه تعیین‌کننده است: واردات مواد اولیه برای کابل، قطعات خودرو یا بسته‌بندی ممکن است تابع منطق متفاوتی با ورود محصولی باشد که مستقیماً با تولیدکننده نهایی ترک رقابت می‌کند. بااین‌حال، وابستگی یک صنعت به ماده اولیه خارجی به‌تنهایی اثبات‌کننده وجود معافیت تعرفه‌ای نیست. از نظر تنظیم دستورکار مذاکرات، تفکیک کالاهای موردنیاز صنایع مصرف‌کننده از کالاهای رقیب تولید داخل، امکان انتخاب دقیق‌تر موضوعات را فراهم می‌کند.

۳ـ۷. نقش صنایع داخلی در شکل‌گیری اقدامات

تحقیقات دفاع تجاری ممکن است با درخواست تولیدکنندگان داخلی آغاز شود. در پرونده‌های ضددامپینگ، ادعای زیان و رابطه آن با واردات بررسی می‌شود. رصد شکایت‌ها، آغاز تحقیقات، خلاصه عمومی پرونده و جلسات استماع، امکان شناسایی زودهنگام موضوعات اختلافی را فراهم می‌کند. هم‌زمان، نظرات صنایع مصرف‌کننده نهاده‌های ایرانی و تشکل‌های فلزی، شیمیایی و پلیمری ترکیه می‌تواند در تعیین مواضع کارشناسی مؤثر باشد.

٤. الزامات غیرتعرفه‌ای و فنی

٤ـ١. سامانه TAREKS و کنترل انطباق

ترکیه از سامانه TAREKS برای کنترل مبتنی بر ریسک ایمنی و انطباق کالا استفاده می‌کند. ابلاغیه ۱/۲۰۲۶ برخی محصولات آهن و فولاد، فلنج، اتصالات لوله و یاتاقان را از منظر استانداردهای مربوط بررسی می‌کند؛ ابلاغیه ۹/۲۰۲۶ نیز شامل کالاهای مشخص مشمول علامت CE است. شرح کالا و کد GTİP تعیین می‌کند چه اظهارنامه انطباق، گزارش آزمون، برچسب یا گواهی لازم است. الزام فنی را نباید با ممنوعیت عمومی واردات اشتباه گرفت.

پیش از ارسال کالا، مدارک انطباق باید با آخرین راهنمای گروه کالایی و شرح تعرفه بررسی شود. برای برخی محصولات صنعتی، اظهارنامه انطباق، گواهی آزمون یا علامت‌گذاری فنی می‌تواند ضروری باشد؛ در دیگر موارد، فرآیند کنترل بر پایه سطح ریسک و سوابق کالا یا واردکننده انجام می‌شود. بنابراین نباید از قرارگرفتن یک کالا در فصل مشمول کنترل، ممنوعیت ورود یا الزام یکسان برای تمام ردیف‌های آن فصل را نتیجه گرفت. تفکیک محصول و مدارک موردنیاز به کاهش اختلافات اجرایی کمک می‌کند.

٤ـ٢. نظارت وارداتی و ارزش‌های نظارتی

در آغاز ۲۰۲۶ مقررات نظارت وارداتی ۴۷ گروه تغییر کرد: ارزش‌های نظارتی ۲۴ گروه بازنگری و برای ۲۳ گروه تعیین شد؛ شمار ابلاغیه‌ها به ۱۸۴ مورد رسید. در اصلاحات میانه سال، ۱۸ گروه دیگر تغییر کردند؛ ارزش یا دامنه ۱۰ گروه اصلاح و برای هشت گروه ارزش نظارتی تعیین شد و شمار ابلاغیه‌ها به ۱۹۲ مورد افزایش یافت.

نظارت وارداتی (Gözetim İthalatta) با حقوق گمرکی اضافی یا ضددامپینگ تفاوت دارد. برای برخی کالاها ممکن است دریافت سند نظارت و ارائه مدارک تکمیلی ضروری باشد. ارزش نظارتی نیز لزوماً معادل ارزش گمرکی نهایی یا حقوق اضافی مستقل نیست؛ شمول هر مورد از متن ابلاغیه و کد GTİP مشخص می‌شود.

٤ـ٣. استانداردهای محصولات غذایی و کشاورزی

واردات ثبت‌شده ترکیه از ایران در نه‌ماهه ۲۰۲۶ در گروه میوه و خشکبار ۱۴۱ میلیون دلار و در فرآورده‌های میوه و سبزی ۴۵٫۱ میلیون دلار بوده است. صادرکنندگان کشمش با تولید داخلی ترکیه و سایر عرضه‌کنندگان رقابت می‌کنند؛ در خرما، به دلیل محدودیت تولید داخلی، رقابت عمدتاً میان تأمین‌کنندگان خارجی است. رعایت الزامات سلامت گیاهی، باقی‌مانده آفت‌کش‌ها، آلودگی‌های احتمالی و بسته‌بندی برای هر دو گروه ضروری است. امتیاز تعرفه‌ای به‌تنهایی مجوز ورود یا تضمین فروش نیست.

٤ـ٤. ثبت مواد شیمیایی در نظام KKDİK

نظام KKDİK ترکیه ثبت، ارزیابی، مجوز و محدودیت مواد شیمیایی را تنظیم می‌کند. طبق اصلاحیه اعلام‌شده در ۲۳ دسامبر ۲۰۲۳، مهلت‌های ثبت کامل بر پایه تناژ و طبقه خطر به ۳۱ دسامبر ۲۰۲۶، ۳۱ دسامبر ۲۰۲۸ و ۳۱ دسامبر ۲۰۳۰ تغییر یافته‌اند. موعد نخست از جمله به مواد با تناژ سالانه دست‌کم هزار تن و برخی مواد پرخطر در آستانه‌های پایین‌تر مربوط است.

در نظام KKDİK، شمول یک ماده به هویت شیمیایی، مقدار سالانه و ویژگی خطر آن بستگی دارد، نه عنوان کلی «پتروشیمی» یا «پلاستیک». تولیدکننده ایرانی و واردکننده ترک باید مسئولیت ثبت، مدارک فنی و برگه‌های ایمنی را مشخص کنند؛ رعایت موعد ۳۱ دسامبر ۲۰۲۶ نیز فقط برای مواد مشمول نخستین مرحله الزامی است.

۵. موافقت‌نامه تجارت ترجیحی و رقابت در بازار ترکیه

۵ـ۱. تناسب پوشش توافق با صادرات ایران

موافقت‌نامه تجارت ترجیحی ایران و ترکیه از اول ژانویه ۲۰۱۵ اجرا شد. ترکیه برای حدود ۱۴۰ گروه کالای کشاورزی ایران و ایران برای حدود ۱۲۵ گروه کالای صنعتی ترکیه امتیاز پیش‌بینی کردند. در مقابل، ۶۹٫۲ درصد واردات ثبت‌شده ترکیه از ایران در نه‌ماهه ۲۰۲۶ در سه گروه فلزی و با احتساب پلاستیک و مصنوعات آن ۷۵٫۳ درصد در چهار گروه متمرکز بوده است. این ناهمخوانی، بازنگری هدفمند توافق را مطرح می‌کند؛ وضعیت هر ردیف باید با فهرست‌های رسمی تطبیق یابد.

۵ـ۲. قواعد مبدأ و اجرای ترجیحات

استفاده از امتیاز تعرفه‌ای علاوه بر شمول کالا، به احراز مبدأ و تشریفات گمرکی وابسته است. طبق اطلاعیه وزارت تجارت ترکیه مورخ ۲۰ فوریه ۲۰۱۵، در اظهارنامه مربوط به توافق ایران، کد کشور ۶۱۶، کد موافقت‌نامه **IRI** و سند اثبات مبدأ با کد ۰۸۶۶ پیش‌بینی شده است. در گفت‌وگوهای فنی باید قواعد مبدأ، تأیید اسناد و اختلاف احتمالی در طبقه‌بندی کالا بررسی شود. بدون آمار بهره‌برداری از امتیازات، نمی‌توان استفاده پایین از توافق را قطعی دانست.

در ارزیابی توافق باید میان سه وضعیت تمایز گذاشت: کالای خارج از فهرست ترجیحی، کالای مشمول با امتیاز محدود و کالای مشمولی که به دلیل مشکل اسنادی یا طبقه‌بندی از ترجیح استفاده نمی‌کند. دو وضعیت نخست به بازنگری پوشش یا نرخ امتیاز و وضعیت سوم به تسهیل اجرا مربوط است. میزان هر یک با داده‌های موجود قابل تعیین نیست.

۵ـ۳. مزیت تعرفه‌ای کشورهای رقیب

ترکیه با کشورهایی مانند امارات، مصر، گرجستان، کره جنوبی، مالزی و بریتانیا موافقت‌نامه تجارت آزاد دارد. این توافق‌ها به معنای تعرفه صفر برای همه کالاها نیستند. مقایسه باید برای کد GTİP یکسان، با در نظر گرفتن نرخ ترجیحی، حقوق اضافی، تدابیر دفاع تجاری و قواعد مبدأ انجام شود؛ گواهی گردش A.TR نیز لزوماً منشأ اروپایی کالا را اثبات نمی‌کند.

٦. پیامدها و فرصت‌های مرتبط با صادرات ایران

٦ـ۱. وابستگی صادرات به تقاضای صنعتی ترکیه

تمرکز صادرات ایران در فلزات پایه، حساسیت آن را به تولید صنایع پایین‌دستی ترکیه افزایش می‌دهد. در مقابل، ورود نهاده‌هایی که برای تولید داخلی یا صادرات ترکیه ضروری‌اند، ممکن است از تسهیلات مشخص برخوردار شود. این وضعیت ضرورت بررسی پیوند کالای ایرانی با مصرف‌کننده صنعتی ترک، نوع فرآوری و مقررات ورود را نشان می‌دهد، نه تعمیم یک حکم تعرفه‌ای به تمام صادرات فلزی.

٦ـ۲. آثار غیرمستقیم مقررات کربنی اروپا

مرحله قطعی سازوکار تعدیل کربن مرزی اتحادیه اروپا (CBAM) از اول ژانویه ۲۰۲۶ آغاز شده و برخی محصولات فولادی و آلومینیومی را دربرمی‌گیرد. این سازوکار تعرفه وارداتی ترکیه علیه ایران نیست، اما ممکن است صنایع ترک صادرکننده به اروپا اطلاعات بیشتری درباره منشأ و انتشار کربن نهاده‌های تأمین‌شده مطالبه کنند. دامنه اثر باید در سطح محصول بررسی شود.

٦ـ۳. شناسایی فرصت‌های کالایی

فرصت‌های صادراتی شامل توسعه فروش کالاهای موجود، ورود به اقلام دارای تقاضای وارداتی ترکیه و تأمین نهاده برای صنایع مشمول تسهیلات قانونی است. اولویت‌بندی باید بر ظرفیت عرضه ایران، مشخصات فنی، وجود خریدار، شرایط ورود و رقابت تأمین‌کنندگان دیگر استوار باشد؛ بدون برآوردهای غیرمستند از تجارت ازدست‌رفته.

۷. پیشنهادهای اجرایی

۱. بازنگری موافقت‌نامه تجارت ترجیحی با تمرکز بر کالاهای دارای ظرفیت صادراتی پایدار و تقاضای واقعی در ترکیه پیگیری شود. برای هر ردیف، پوشش فعلی توافق، تعرفه مؤثر ایران و رقبا و امکان بهبود شرایط ورود مشخص شود.

۲. فهرست کالامحور مقررات ترکیه برای اقلام اولویت‌دار، به‌ویژه مس، آلومینیوم، روی، پلی‌استایرن، شیشه تخت، PET و الیاف پلی‌استر تهیه شود. این فهرست کد ۱۲رقمی GTİP، نوع اقدام، نرخ، تاریخ اعتبار، استثنا، سهمیه و مستند حقوقی را دربرگیرد؛ از ارائه ارقام قطعی درباره ارزش صادرات متأثر بدون داده کافی پرهیز شود.

۳. برای استفاده از فرصت‌های صنعتی، اقلام واجد شرایط تعلیق تعرفه، سهمیه و رژیم پردازش داخلی با مشخصات کالاهای ایرانی و نیاز بنگاه‌های مصرف‌کننده ترکیه تطبیق داده شود. ارتباط کارشناسی با صنایع و تشکل‌های مرتبط نیز توسعه یابد.

۴. روند تحقیقات ضددامپینگ و حفاظتی، از مرحله شکایت تا تصمیم نهایی، به‌ویژه پرونده‌های اسید ترفتالیک، مقوا، چیپس PET و مفتول فولادی پایش شود تا امکان ارائه دیدگاه ذی‌نفعان در مهلت‌های قانونی بررسی شود.

۵. راهنمای عملی ورود محصولات منتخب، شامل قواعد مبدأ، اسناد ترجیحی، کنترل TAREKS، ارزش‌های نظارتی، الزامات کشاورزی و ثبت KKDİK تدوین شود. آثار احتمالی CBAM نیز فقط برای زنجیره‌های مرتبط با صادرات ترکیه به اروپا دنبال شود.

اجرای پیشنهادها بهتر است بر محور یک پرونده استاندارد برای هر محصول انجام شود. در هر پرونده، کد دقیق GTİP، شرح کالا، وضعیت مبدأ، مقررات نافذ، شماره و تاریخ مصوبه، نرخ و دوره اجرا، سهمیه یا معافیت، اسناد فنی موردنیاز، وضعیت کشورهای رقیب و موضوع قابل طرح در گفت‌وگوی تجاری درج شود. در پرونده‌های دارای تحقیق باز، مرحله رسیدگی و مهلت ارائه نظر نیز ثبت شود. به این ترتیب، گزارش‌های بعدی به‌جای تکرار مقررات کلی، تغییر واقعی شرایط ورود کالاهای منتخب را منعکس خواهند کرد.

۸. جمع‌بندی

سیاست‌های تجاری ترکیه برای همه کالاهای ایرانی اثر یکسان ندارند: برخی محصولات با حقوق حمایتی یا الزامات فنی مواجه‌اند و برخی نهاده‌ها، با احراز شرایط قانونی، از تسهیلات صنعتی بهره می‌برند. تمرکز صادرات ایران بر فلزات پایه و پوشش محدود محصولات صنعتی در موافقت‌نامه ترجیحی، اولویت‌بندی کالایی را ضروری می‌سازد.

مبنای پیگیری دوجانبه باید پرونده‌های کالایی مشخص و قابل استناد باشد: تفکیک اقدام قطعی از تحقیق، تطبیق مقررات با کد تعرفه، مقایسه شرایط رقبا و شناخت نیاز صنایع مصرف‌کننده. سنجش نتیجه نیز با رفع موانع مشخص، تسهیل تشریفات و بهبود دسترسی کالاهای اولویت‌دار ممکن است.

پیوست: وضعیت حقوقی پرونده‌های منتخب

این جدول، وضعیت حقوقی پرونده‌های منتخب را نشان می‌دهد. احراز شمول هر محموله مستلزم بررسی کد GTİP، شرح قانونی کالا و آخرین تصمیم لازم‌الاجرا است.

مهم‌ترین اقدامات حمایتی تجاری ترکیه و وضعیت کالاهای مرتبط

کالا یا گروه کالایی	ماهیت اقدام	مستند / پرونده	وضعیت و ملاحظه
پلی‌استایرن (مبدأ ایران)	ضددامپینگ	۲۰۲۵/۱۳	حقوق ۱۱٫۳٪ ارزش CIF؛ ردیف ۳۹۰۳.۱۹؛ مشروط به احراز شرح و مبدأ کالا
شیشه تخت (مبدأ ایران)	اقدام حفاظتی (مرتبط با مبدأ ایران)	۲۰۲۵/۳ تصمیم ۹۸۱۷	۳۵ دلار/تن تا ۱۱ دسامبر ۲۰۲۶؛ سپس ۳۴ دلار/تن
رزین PET	اقدام حفاظتی عمومی	۲۰۲۶/۴ تصمیم ۱۱۵۰۹	حقوق ۱۲۰ دلار/تن از ۱۹ ژوئیه ۲۰۲۶؛ معافیت سهمیه‌ای مشروط
الیاف پلی‌استر (مبدأ ایران)	اقدام حفاظتی (مرتبط با مبدأ ایران)	۲۰۲۳/۵ تصمیم ۷۶۱۵	۱۶٪ تا ۲۰ سپتامبر ۲۰۲۶؛ اعتبار پس از آن نیازمند احراز
مفتول فولادی (Filmaşin)	تحقیق تمدید (اقدام عمومی)	۲۰۲۶/۶	تحقیق تمدید؛ صرف آغاز تحقیق به معنای وضع حقوق جدید نیست
چیپس PET	تحقیق تمدید (اقدام عمومی)	۲۰۲۶/۵	تحقیق تمدید؛ مستقل از پرونده حفاظتی رزین PET
اسید ترفتالیک (PTA)	تحقیق حفاظتی عمومی	۲۰۲۶/۲	تحقیق در جریان؛ نه اقدام حفاظتی مصوب جدید
انواع مقوا	تحقیق حفاظتی عمومی	۲۰۲۶/۳	تحقیق در جریان؛ شمول کدها نیازمند متن قانونی

منابع و مستندات

۱. وزارت تجارت ترکیه، رژیم پردازش داخلی (۱۷ آوریل ۲۰۲۶)

۲. وزارت تجارت ترکیه، نظام تعلیق تعرفه و سهمیه صنعتی (۲ ژانویه ۲۰۲۶)

۳. وزارت تجارت ترکیه، فهرست سهمیه‌های صنعتی سال ۲۰۲۶

۴. وزارت تجارت ترکیه، حقوق گمرکی اضافی ـ تصمیم تجمیعی شماره ۳۳۵۱ (۲۵ سپتامبر ۲۰۲۶)

۵. وزارت تجارت ترکیه، اصلاحات نظارت وارداتی و اقدام مربوط به PET در سال ۲۰۲۶

۶. وزارت تجارت ترکیه، فهرست تحقیقات حفاظتی در جریان

۷. وزارت تجارت ترکیه، فهرست اقدامات حفاظتی لازم‌الاجرا

۸. وزارت تجارت ترکیه، پرونده ضددامپینگ پلی‌استایرن ایران

۹. وزارت تجارت ترکیه، راهنمای گروه‌های کالایی تحت کنترل فنی ۲۰۲۶

۱۰. وزارت تجارت ترکیه، قواعد مبدأ در ترجیحات ایران و کد IRI (۲۰ فوریه ۲۰۱۵)

۱۱. وزارت محیط‌زیست ترکیه، اصلاح تقویم ثبت مواد شیمیایی KKDİK

۱۲. اتحادیه صادرکنندگان مواد شیمیایی استانبول، توضیح اجرای KKDİK

۱۳. کمیسیون اروپا، سازوکار قطعی CBAM از اول ژانویه ۲۰۲۶

۱۴. وزارت تجارت ترکیه، فهرست موافقت‌نامه‌های آزاد تجاری لازم‌الاجرا